

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

کتابخانه ۱۴۱۷

جامعة المصطفى العالمية
AL Mustafa International University

مجتمع آموزش عالی فقه

مدرسه عالی فقه تخصصی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته فقه سیاسی

مبانی فقهی احکام حکومتی و دامنه‌ی آن

استاد راهنما؛

جناب حجة الاسلام والمسلمین آقای قوامی

استاد مشاور؛

جناب حجة الاسلام والمسلمین آقای صرامی

پژوهشگر؛

محمد موسی اکبری

مهر ۱۳۹۰

«مسئولیت مطالب مندرج در این تحقیق بر عهده نویسنده می باشد»

هر گونه استفاده از این تحقیق با ذکر منبع بلا اشکال

و نشر آن در داخل کشور منوط به اخذ مجوز از

جامعه المصطفی صلی الله علیه و آله العالمیه

می باشد.

تقدیم

تقدیم به روح آسمانی و بلند خاتم النبیین حضرت محمد مصطفی ﷺ و جانشینان راستین او
اُمّه معصومین علیهم السلام و همه ره‌پویانی که در مسیر آنها گام بر می‌دارند و از درد و رنج مردم
ستم‌دیده‌شان، بیشتر از خود آنان عذاب می‌کشند.

تقدیم به ارواح مطهر شهدای مظلوم کشورم و به ویژه روح ملکوتی رهبر شهید عبدالعلی
مزاری (ره) و یارانش که مظلومانه به شهادت رسیدند.

تقدیر و سپاس

حمد و سپاس خداوندی را که همه چیز از اوست و تمام خوبی‌ها و نعمت‌ها به او بر می‌گردد و درود فراوان به محضر امام عصر ارواحنا فداه.

به حکم «من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق» از زحمات و تلاش‌های استاد محترم راهنما، حجة الاسلام والمسلمین جناب آقای قوامی که با حوصله تمام راهنمایی این تحقیق را به عهده گرفتند و پیوسته از راهنمایی‌های ارزشمند و راهگشای ایشان بهره بردم و استاد محترم مشاور، حجة الاسلام و المسلمین جناب آقای صرامی که مشاوره‌های ارزشمند ایشان بر غنایی این اثر فزونی بخشید، صمیمانه سپاسگذاری می‌نمایم. بدون تردید، اجرای این پژوهش و نکات مثبت آن مدیون راهنمایی‌ها و مشاوره‌های ارزنده این اساتید بزرگوار است.

و نیز از مسئولین محترم جامعه المصطفی ص ع لله العالمیه، به ویژه مسئولین محترم مجتمع آموزش عالی فقه و گروه فقه سیاسی که با زحمات بی‌شائبه، زمینه‌ای رشد علمی ما را فراهم نموده‌اند تقدیر و تشکر می‌نمایم و توفیق روز افزون همگان را از خداوند کریم مسئلت دارم.

چکیده

پژوهش حاضر در موضوع مبانی فقهی احکام حکومتی و دامنه‌ی آن، با تبیین کارآمدی آن در نظام سیاسی اسلام، با رویکرد فقهی با تکیه بر فقه فریقین، به این مسئله پرداخته، اساساً رمز پویایی فقه اسلامی در این است که با ظرافت و ظرفیت خاصی همه ابعاد زندگی انسان‌ها را اعم از فردی و اجتماعی پوشش داده و در قبال رخدادهای مختلفی حیات بشری توان پاسخگویی دارد؛ در بعد سیاسی اجتماعی، احکام حکومتی به عنوان راهکار اساسی برای حلّ معضلات و پدیده‌های نوظهور سیاسی و اجتماعی، در اختیار حاکم جامع الشرائط اسلامی قرار داده شده تا در شرائطی مختلف با مقتضیات و نیازمندی‌های جامعه اسلامی، با رعایت مصلحت آن و با تکیه بر شریعت، اقدام مقتضی را صورت دهد. احکام حکومتی با سابقه طولانی نظام سیاسی اسلامی در زمان پیامبر(ص) مرتبط بوده و با ماهیت اولی متفاوت از سایر احکام اسلامی، با حیثیت تقدم و برتری بر همه احکام و در طول حکم اولی الهی قرار دارد. احکام حکومتی با مشروعیت فقهی (به معنی شرعی بودن) با مبانی همچون ضرورت قانونمندی، ضرورت الهی بودن قانون، الهی و شرعی بودن همه شؤون حکومت اسلامی، با ملاحظه تغییر و تحولات مقتضیات زمانی و مکانی و نقش آفرینی عنصر مصلحت در احکام حکومتی و رعایت مصالح جامعه اسلامی، مطابق با مقررات شرعی، مشروعیتش را حفظ نموده است. احکام حکومتی با توجه به تحولات زمانی و مکانی و با ملاک مصلحت جامعه اسلامی، با حفظ ضوابط مطرح در آن، از منظر فقه فریقین، با گستره و قلمرو آن در حوزه حقوق عمومی و در صورت لزوم- وجود مصلحت- حتی در قلمرو حقوق خصوصی افراد، حق دخل و تصرف برای حاکم اسلامی محفوظ است. همچنین در گستره اطاعت از احکام حکومتی، وجوب اطاعت از فرمان حاکم اسلامی مورد اهتمام فقه فریقین بوده و از این لحاظ، گستره اطاعت به میزان اطاعت همگانی برای افراد جامعه با هویت اجتماعی آن مورد لحاظ قرار دارد که بر همه افراد اطاعت واجب و تمرّد حرام خواهد بود.

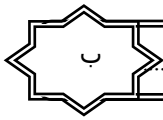
واژگان کلیدی: فقه، حکم، حکومت، احکام حکومتی و مصلحت.

فهرست مطالب

۱.....	طرح مسأله.....
۱.....	پیشینه تحقیق.....
۱.....	اهمیت و ضرورت تحقیق.....
۳.....	هدف تحقیق.....
۳.....	قلمرو تحقیق (زمانی، مکانی و موضوعی).....
۳.....	سوال اصلی تحقیق.....
۴.....	سوال های فرعی تحقیق.....
۴.....	روش تحقیق.....
۴.....	فرضیه تحقیق.....
۴.....	ساختار تحقیق.....

فصل اول: مفاهیم و کلیات

۶.....	مقدمه.....
۶.....	الف) تعریف مفاهیم کلیدی.....
۶.....	۱- تعریف فقه.....
۸.....	۲- تعریف حکم.....
۹.....	۳- تعریف حکومت.....
۱۱.....	۴- تعریف مصلحت.....
۱۳.....	۵) تعریف احکام حکومتی.....
۱۶.....	ب) کلیات مربوط به تحقیق.....
۱۷.....	۱- رابطه دین و سیاست.....
۱۷.....	الف) نظریه تفکیک.....
۱۸.....	ب) نظریه عینیت دین و سیاست.....
۲۲.....	۲- ضرورت حکومت از نگاه فقه.....
۲۴.....	ادله ضرورت حکومت.....

۳- هدف فقه	۲۷
۴- قلمرو فقه	۲۹
۵- کارکردهای سیاسی و اجتماعی فقه	۳۰
۶- سابقه احکام حکومتی در فقه	۳۲
۶-۱. عصر معصومین (ع)	۳۲
پیامبر اسلام (ص) و احکام حکومتی	۳۳
احکام حکومتی در عصر ائمه معصومین (ع)	۳۳
۱- امیر المؤمنین (ع) و احکام حکومتی	۳۳
۲- امام حسن (ع) و احکام حکومتی	۳۵
۳- امام حسین (ع) و حکم حکومتی	۳۵
۴- احکام حکومتی در زمان سائر معصومین (ع)	۳۵
۵- امام عصر (عج) و حکم حکومتی	۳۶
۶-۲. عصر فقهاء	۳۶
الف) فقهای شیعه	۳۷
۱- فقهای قدیم	۳۷
۱-۱. فقها و صدور حکم حکومتی	۳۸
۱-۲. سابقه احکام حکومتی در آثار فقهاء	۳۹
۲- احکام حکومتی و فقهای معاصر	۴۰
۱- فقهای قدیم	۴۲
۲- فقهای معاصر	۴۳

فصل دوم: ماهیت احکام حکومتی

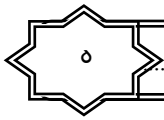
مقدمه	۴۵
ماهیت احکام حکومتی	۴۵
الف) عناصر اصلی حکم حکومتی	۴۵
۱- از سوی حاکم است نه شارع	۴۵
۲- مطابق ضرورت عصر است	۴۶
۲-۱. تقسیم احکام به ثابت و متغیر	۴۸
۲-۲. نیازهای ثابت و متغیر	۴۹

۵۱	۲-۴. معنای نسخ.....
۵۷	۳- یک تصمیم اجرایی حاکم شرع است نه یک قانون.....
۵۸	۳-۱. قانون چیست؟.....
۵۹	۳-۲. عناصر و ارکان قانون.....
۶۱	ب) مقایسه احکام حکومتی با سایر احکام.....
۶۱	۱- با احکام اولی.....
۶۱	۱-۱. تقدم احکام حکومتی.....
۶۳	۱-۲. تفاوت دیدگاه ها.....
۶۴	نظریه مختار.....
۶۴	۲- حکم حکومتی از احکام اولیه.....
۶۵	۲-۱. تحلیل و نقد.....
۶۶	۲-۲. تفاوت احکام حکومتی با احکام اولی.....
۶۹	۳- مقایسه احکام حکومتی با احکام ثانوی.....
۶۹	۳-۱. تعریف احکام ثانوی.....
۷۰	۳-۲. نظریات مطرح در باب مقایسه احکام حکومتی و احکام ثانوی.....
۷۳	۳-۳. نفی ثانوی بودن احکام حکومتی.....
۷۴	۳-۴. بررسی نظریات و انتخاب نظریه مختار.....
۷۶	۳-۵. توجیه اولی بودن احکام حکومتی.....
۸۱	نتیجه.....

فصل سوم: مبانی و ادله مشروعیت احکام حکومتی

۸۴	مقدمه.....
۸۴	الف) تعریف مشروعیت.....
۸۶	ب) منشأ مشروعیت.....
۸۷	۱- نظریاتی در منشأ مشروعیت.....
۸۹	۲- مشروعیت حکومت در فقه اسلامی.....
۹۰	الف- مشروعیت از منظر اهل سنت.....
۹۵	ب) مشروعیت از منظر تشیع.....

۹۷	مبانی مشروعیت احکام حکومتی.....
۹۸	۱- ضرورت قانونمندی
۹۹	۱-۱. ضرورت الهی بودن قانون
۱۰۲	۲- الهی و شرعی بودن همه شئون حکومت اسلامی
۱۰۴	۲-۱. شرعی بودن احکام حکومتی
۱۰۵	۳- تغییر و تحول در مقتضیات زمان و مکان
۱۰۶	۳-۱. احکام حکومتی، پاسخ نیازهای زمان و مکان
۱۰۸	ادله مشروعیت احکام حکومتی.....
۱۰۹	الف) شرائط و اختیارات حاکم در فقه اهل سنت
۱۰۹	شرایط حاکم اسلامی از منظر اهل سنت:
۱۱۰	وظائف و اختیارات حاکم اسلامی
۱۱۲	الف) اختیارات حاکم در شؤون دینی
۱۱۴	ب) اختیارات حاکم در شؤونات سیاسی (امور دنیوی)
۱۱۴	۱- ولایت تنفیذی حاکم اسلامی
۱۱۵	۲- ولایت قضایی حاکم اسلامی
۱۱۵	۳- دلیل حجیت احکام حکومتی
۱۱۷	ب) شرائط و اختیارات حاکم در فقه شیعه
۱۱۷	۱- شرایط حاکم اسلامی
۱۲۶	اختیارات حاکم اسلامی
۱۳۵	ادله اختیارات حاکم اسلامی
۱۳۹	انواع ولایت حاکم اسلامی
۱۴۰	ادله حجیت احکام حکومتی
۱۴۲	مقایسه و تطبیق
۱۴۲	الف) تفاوتها
۱۴۳	ب) مشابهتها
۱۴۳	نمونه های از احکام حکومتی در زمان رسول اکرم ﷺ
۱۴۶	نتیجه

فصل چهارم: ملاکات و ضوابط احکام حکومتی

۱۴۸مقدمه
۱۴۸ مفهوم ملاک
۱۴۹ ملاک در لغت
۱۴۹ ملاک در اصطلاح
۱۴۹ ملاک به معنی علت
۱۵۰ ملاک به معنی حکمت
۱۵۰ ملاک اعم از علت و حکمت
۱۵۱ فقه و ملاکات احکام
۱۵۲ ۱- ملاکات احکام در فقه اهل سنت
۱۵۳ الف) ابو حامد غزالی
۱۵۴ ب) ابواسحاق شاطبی
۱۵۵ ج) مقایسه عقل و قیاس به عنوان کاشف ملاک از نظر فریقین
۱۵۶ معیارهای کاشفیت عقل
۱۵۷ ۲- ملاکات احکام در فقه شیعه
۱۵۹ الف) نظریه علت تامه
۱۵۹ امام خمینی و ملاکات احکام
۱۶۱ شهید صدر و ملاکات احکام
۱۶۲ ب) نظریه حکمت
۱۶۲ علامه طباطبایی و ملاکات احکام
۱۶۳ شهید مطهری و ملاکات احکام
۱۶۴ فرق علت و حکمت
۱۶۵ ملاک در احکام حکومتی
۱۶۶ مقایسه مصالح و مفاسد واقعی با مصلحت موجود در جامعه
۱۶۸ گفتار اول: عنصر زمان و مکان
۱۷۰ ۱- زمان و مکان و دگرگونی موضوعات احکام
۱۷۰ ۱-۱ موضوعات شرعی

۱۷۱	۱-۲ موضوعات عرفی
۱۷۲	۲- دگرگونی در ماهیت موضوع
۱۷۳	۳- دگرگونی در مصادیق موضوع
۱۷۵	۴- جایگاه زمان و مکان در احکام حکومتی
۱۷۶	۴-۱. موضوع احکام حکومتی
۱۷۸	۴-۲. ملاک تغییر موضوع در احکام حکومتی
۱۷۹	۴-۳. قلمرو تأثیر زمان و مکان در احکام حکومتی
۱۸۱	۴-۴. رابطه زمان و مکان و مصلحت
۱۸۵	گفتار دوم: مصلحت
۱۸۵	جایگاه فقهی مصلحت
۱۸۶	مصلحت در فقه اهل سنت
۱۸۷	۱. مصلحت در دیدگاه مذاهب چهارگانه
۱۸۸	الف) مصلحت در مذهب مالکی
۱۹۰	ب) مصلحت در فقه شافعی
۱۹۱	ج) مصلحت در فقه حنفی
۱۹۲	د) مصلحت در فقه حنبلی
۱۹۵	مصلحت در فقه شیعه
۱۹۶	مصلحت در کلمات فقهای شیعه
۱۹۶	الف) مصلحت در کلام فقهای قدیم
۱۹۶	مصلحت در کلام شیخ مفید
۱۹۷	مصلحت در کلام شیخ طوسی
۱۹۸	ب) مصلحت در کلام فقهای دوره میانه
۱۹۸	مصلحت در کلام علامه حلی
۱۹۹	مصلحت در کلام شهید اول
۲۰۰	مصلحت در کلام مقدس اردبیلی
۲۰۱	ج) مصلحت در کلام فقهای معاصر
۲۰۱	مصلحت در کلام شهید صدر

- ۲۰۲ مصلحت در کلام مرحوم خوئی
- ۲۰۲ مصلحت در کلام امام خمینی (ره)
- ۲۰۴ اهمیت مصالح پنجگانه در فقه شیعه
- ۲۰۴ مصلحت، ملاک تقدیم اهم بر مهم
- ۲۰۵ پایه‌های مصلحت
- ۲۰۶ الف) در نظر اهل سنت
- ۲۰۶ ب) در نزد شیعه
- ۲۰۷ اقسام مصلحت
- ۲۰۷ الف) اقسام مصلحت به لحاظ دلیل اعتبار از دیدگاه اهل سنت
- ۲۰۸ تقسیم مصلحت از جهت قلمرو موضوعی از نگاه اهل سنت
- ۲۰۹ ب) تقسیم مصلحت از دیدگاه محققین شیعه
- ۲۰۹ از لحاظ دلیل اعتبار شرعی
- ۲۱۰ از جهت قلمرو موضوعی
- ۲۱۲ تطبیق و مقایسه دو دیدگاه
- ۲۱۳ قلمرو مصالح در احکام حکومتی
- ۲۱۴ الف) قلمرو مصلحت در احکام حکومتی از دیدگاه اهل سنت
- ۲۱۴ ب) قلمرو مصلحت در احکام حکومتی از دیدگاه شیعه
- ۲۱۴ مصالح مربوط به دین
- ۲۱۵ مصالح مربوط به جامعه؛
- ۲۱۵ اهمیت مصالح از حیث درجه
- ۲۱۷ ضوابط تشخیص مصلحت
- ۲۱۷ الف) ضوابط مصلحت در فقه اهل سنت
- ۲۱۸ ب) ضوابط مصلحت در فقه شیعه
- ۲۱۹ ج) مقایسه بین ضوابط فریقین در تشخیص مصلحت
- ۲۲۰ ۱- کاربرد مصالح مرسله در استنباط احکام
- ۲۲۱ ۱-۱. احکام اجتماعی مبتنی بر مصالح مرسله
- ۲۲۲ الف) احکام مربوط به شئون اداره عمومی جامعه؛
- ۲۲۲ ب) احکام مربوط به نظام قضایی و حقوق خصوصی؛

نتیجه‌گیری..... ۲۲۳

فصل پنجم: گستره احکام حکومتی

مقدمه..... ۲۲۵

گفتار اول: گستره احکام حکومتی از حیث صدور..... ۲۲۵

۱- گستره ولایت حاکم از دیدگاه فقهای اهل سنت ۲۲۵

۲- گستره ولایت حاکم از دیدگاه فقهای شیعه ۲۲۷

الف) قلمرو اختیارات حاکم در کلام برخی فقهاء قرن دهم..... ۲۲۹

۱- گستره ولایت حاکم در دیدگاه محقق کرکی ۲۳۲

تحلیل در مسئله ۲۳۳

۲- قلمرو اختیارات حکومتی حاکم اسلامی از دیدگاه شهید ثانی ۲۳۴

۱-۲. مصادیق تصرفات حکومتی حاکم در کلام شهید ثانی..... ۲۳۵

الف) تصرف در امور مالی..... ۲۳۵

ب) ولایت بر اجرای حدود..... ۲۳۶

تحلیل مسئله ۲۳۷

۳- گستره اختیارات حکومتی حاکم از دیدگاه مرحوم نراقی..... ۲۳۸

تحلیل در مسئله ۲۴۰

ب) گستره احکام حکومتی از دیدگاه فقهای معاصر..... ۲۴۱

۱- دیدگاه شهید صدر (ره)..... ۲۴۱

۲- دیدگاه امام خمینی (ره)..... ۲۴۲

۳- مقایسه دیدگاه امام خمینی و شهید صدر ۲۴۳

۱-۳. تفاوت در کیفیت اعمال ولایت..... ۲۴۳

۲-۳. تفاوت در قلمرو ولایت..... ۲۴۴

بررسی قلمرو احکام حکومتی در نظریه انتصاب و انتخاب ۲۴۴

۱- نظریه انتصاب..... ۲۴۴

۱-۱. قلمرو اختیارات حاکم در محدوده شرع..... ۲۴۵

۱-۲. قلمرو اختیارات حاکم در محدوده مصالح عمومی جامعه ۲۴۶

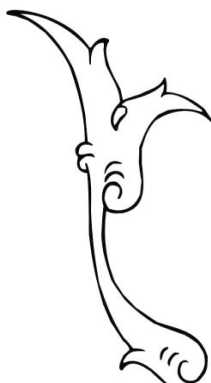
۲- نظریه انتخاب..... ۲۴۸

۲۴۹	۲-۱. اختیارات حاکم در محدوده شرع.....
۲۴۹	۲-۲. اختیارات حاکم در محدوده قانون اساسی.....
۲۵۰	مقایسه میان دو دیدگاه انتصاب و انتخاب.....
۲۵۱	بررسی اختیارات حاکم اسلامی در حوزه عمومی و خصوصی.....
۲۵۱	مقدمه.....
۲۵۱	۱- تقسیم حقوق از حیث قلمرو
۲۵۴	الف) فقهای اهل سنت.....
۲۵۴	۱- قلمرو اختیارات حاکم در حوزه عمومی
۲۵۵	۲- در حوزه حقوق خصوصی
۲۵۶	ب) فقهای شیعه
۲۵۶	۱- فقهای قدیم
۲۵۷	۱-۱. حوزه عمومی
۲۵۸	۱-۲. حوزه خصوصی
۲۵۸	۲- فقهای دوره میانه.....
۲۵۹	۲-۱. حوزه عمومی
۲۵۹	۲-۲. حوزه خصوصی
۲۶۰	۳- قلمرو اختیارات حاکم از نگاه فقهای معاصر.....
۲۶۱	الف) نظریه انتصاب
۲۶۱	۱- حوزه عمومی
۲۶۲	۲- حوزه خصوصی
۲۶۶	ب) انتخاب.....
۲۶۶	۱- عمومی
۲۶۶	۲- خصوصی
۲۷۰	مقایسه میان قلمرو اختیارات حاکم در نظریه انتصاب و انتخاب.....
۲۷۱	گفتار دوم: گستره احکام حکومتی از حیث اطاعت و تمرّد.....
۲۷۱	الف) لزوم اطاعت از احکام حکومتی از منظر فقهای اهل سنت
۲۷۳	ب) لزوم اطاعت از احکام حکومتی از منظر فقهای شیعه

۲۷۳	۱- ادله اطاعت از اوامر حکومتی
۲۷۳	الف) دلیل قرآنی اطاعت از اوامر حکومتی؛
۲۷۵	ب) دلیل روایی اطاعت از اوامر حکومتی؛
۲۷۷	۲- دامنه اطاعت از احکام حکومتی
۲۷۷	۱-۲. لزوم اطاعت همگانی
۲۷۸	۲-۲. همسانی اطاعت احکام حکومتی و احکام شرعی
۲۷۹	۳- نقض حکم حاکم اسلامی
۲۸۲	۴- انتقاد
۲۸۵	۵- تمرّد از دستورات حاکم
۲۸۶	خلاصه فصل پنجم
۲۸۷	خاتمه
۲۸۷	۱- جمع بندی مطالب
۲۸۸	۲- نتیجه گیری
۲۹۰	فهرست منابع

مقدمه:

طرح تحقیق

طرح مسأله

در تعریف مسأله، می‌توان گفت که با توجه به جایگاه کاربردی احکام حکومتی، در نظام اسلامی جهت پاسخگویی به مقتضیات نوظهور سیاسی و اجتماعی و اداره جامعه اسلامی که توسط حاکم اسلامی، انجام می‌پذیرد؛ و دستورات و احکام صادره از سوی حاکم اسلامی، در فرایند مصلحت‌یابی، جهت اداره بهتر سیاسی و اجتماعی جامعه و هدایت آن به سمت کمال مطلوب خواهد بود، که با برخورداری از پشتوانه و مستند فقهی باعث تقویت و مشروعیت احکام حکومتی خواهد شد.

پیشینه تحقیق

در مورد احکام حکومتی و مصلحت، مقالات فراوان و بعضاً آثار مکتوب همچون کتاب «احکام حکومتی و مصلحت» نوشته آقای سیف‌الله صرّامی؛ و پایان‌نامه تحت عنوان «کارآمدی فقه شیعه در حلّ معضلات نوظهور سیاسی» نگارش آقای اوگین آکبولاک، از دانش‌پژوهان جامعه المصطفی (ص) العالمیه؛ و نیز مقالات متعددی موجود است. اما در خصوص جایگاه فقهی مسأله، هنوز کار اساسی فراوان باقی است. بنا براین، تحقیق در این زمینه ضروری به نظر می‌رسد.

اهمیت و ضرورت تحقیق

ضرورت تحقیق از آن جا ناشی می‌شود که: تبیین بعد فقهی آن پس از دوران طلایی حکومت حضرت امام علی (ع) به خصوص دوران غیبت کبری، به جهت عدم برخورداری مکتب شیعه از داشتن نظام سیاسی، از نگاه فقهی از سوی فقهای قدیم چندان مورد توجه قرار نگرفته است، مگر در موارد اندک؛ اما پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران، به رهبری زعیم توانایی انقلاب اسلامی، حضرت امام خمینی (ره) و تأسیس نظام اسلامی در جهت پاسخگویی به نیازهای سیاسی و اجتماعی و مدیریت جامعه اسلامی، ضرورت پرداختن به مسأله احکام حکومتی را به عنوان ابزار حکومت اسلامی، در راستای مدیریت دینی جامعه، دوچندان نموده است.

هدف تحقیق

با توجه به نوع تحقیق (توسعه‌ی)، هدف تحقیق، تبیین مبانی فقهی احکام حکومتی، در نظام سیاسی اسلامی است. این تحقیق، تلاش می‌کند که با استفاده از منابع فقهی و تحلیل‌های پیرامون، نوع نگرش فقه به حکومت و احکام حکومتی را در یک نظم جدید ارائه نموده و راه را برای توسعه و گسترش آن در ابعاد مختلف موضوع، فراهم سازد.

قلمرو تحقیق (زمانی، مکانی و موضوعی)

از نگاهی موضوعی، تحقیق در موضوع فقه سیاسی است. از نگاهی مکانی، مکان خاصی مورد نظر نیست. از نگاهی زمانی، مربوط دوران غیبت کبری است، که فقهای جامع الشرئط عهده دار زعامت و رهبری جامعه اسلامی هستند.

سؤال اصلی تحقیق

سؤال اصلی تحقیق در چیستی احکام حکومتی و مبانی فقهی آن است. می‌توان آن را این گونه بیان کرد که: تصرفات حکومتی نظام اسلامی در امور اجتماعی و سیاسی و ابعاد مختلف آن از جهت وضع و اجرای قوانین و مقررات، با چه ضوابط و گستره‌ی از نگاه فقهی مورد تأیید است. به عبارت دیگر، در نظام اسلامی قوانین اداره جامعه و حکومت با ملاک و ضوابط فقهی و مشروعیت ناشی از آن، از حیث قلمرو و دامنه‌ی شمول و الزامات پدید آمده از دستورات حکومتی، سه قلمرو می‌توان در نظر گرفت: قلمرو موضوعی، قلمرو زمانی و مکانی، تحقیق حاضر به قلمرو موضوعی و ابعاد مختلف آن توجه دارد. مقصود از قلمرو موضوعی این است که چه موضوعاتی می‌تواند مورد حکم حکومتی حاکم اسلامی قرار گیرد؟ آیا حکم حکومتی در دائره احکام شرعی است یا فراتر از آن؟ آیا موارد غیر منصوص می‌تواند در قلمرو حکم حکومتی واقع شود؟ و آیا حاکم اسلامی می‌تواند در تمامی امور حکومت به طور عموم، احکامی صادر کند، یا تنها در بخشی از آن دارای چنین اختیاری است؟ و نیز اطاعت و انقیاد و یا تمرد از دستورات حکومت در نظام اسلامی، دارای چه آثاری است. تحقیق حاضر در صدد پاسخگویی به این مسائل خواهد بود.

سؤال های فرعی تحقیق

ماهیت احکام حکومتی و تفاوت آن با احکام اولی و ثانوی چیست؟

مبانی و ادله مشروعیت احکام حکومتی چیست؟

ملاکات و ضوابط احکام حکومتی چیست؟

الف) جایگاه مصلحت در احکام حکومتی چیست؟

ب) نقش زمان و مکان در احکام حکومتی چیست؟

گستره احکام حکومتی چیست؟

دامنه احکام حکومتی از حیث اطاعت، انقیاد و تمرد چیست؟

روش تحقیق

روش در تحقیق مورد نظر، توصیفی - تحلیلی است؛ توصیفی، بازگردن مطالب موجود در رابطه با احکام حکومتی به صورت مستند است. برداشت و پرداختن به مطالب، از زوایایی گوناگون، احیاناً داورى، ردّ و یا قبول آن، جنبه‌ی تحلیلی خواهد داشت.

فرضیه تحقیق

فرضیه در تحقیق حاضر، به صورت کلی، همان مبانی فقهی شناخته شده در فقه اسلامی، پشتوانه اختیارات و تصرفات حکومتی، در نظام اسلامی، خواهد بود. اما به صورت جزئی می‌تواند « اصل مصلحت» به عنوان پایه و مبنا برای احکام حکومتی قرار بگیرد.

ساختار تحقیق

ساختار تحقیق را مقدمه و پنج فصل تشکیل می‌دهد. در مقدمه، به طرح تحقیق پرداخته شده است. در فصل اول؛ به مفاهیم و کلیات مربوط به تحقیق، در فصل دوم؛ به ماهیت احکام حکومتی، در فصل سوم؛ ادله و مشروعیت احکام حکومتی از نگاه فقه بررسی، در فصل چهارم؛ ملاکات احکام حکومتی از جمله « مصلحت» و « تأثیر زمان و مکان» و در فصل پنجم، گستره احکام حکومتی؛ مورد مطالعه و بررسی قرار می‌گیرد.